

Hoogbegaafde senioren: een vergeten groep

[Inleiding]

Hoogbegaafdheid bij kinderen, daar wordt nogal eens over geschreven. Gelukkig wordt steeds meer erkend dat zij aparte aandacht en soms een aparte school nodig hebben. Hoogbegaafde volwassenen of senioren? Je leest er bijna nooit iets over, terwijl er vele duizenden moeten zijn. Ook voor hen zijn speciale aandacht en voorzieningen nodig om gelukkiger en minder eenzaam te kunnen leven.

[Einde inleiding]

Richard is 89 en heeft een wat gesloten karakter. Hij is kunstenaar en tekent ook nu nog. Hij had altijd zelfstandig gewoond met wat hulp aan huis. Een jaar geleden werd hij opgenomen voor een ingreep vanwege darmpoliepen, helaas gevolgd door een ziekenhuisinfectie. Daarna is het slechter met hem gegaan. Jannie, zijn schoondochter, noemde hem uitgeput en overspannen. Hij vertoonde tekenen van een depressie en was angstig. Enkele weken later wilde hij niet meer verder. Hij heeft thuis geprobeerd een einde aan zijn leven te maken, is nog levend gevonden en toen opgenomen in een verpleeghuis. Jannie maakte zich grote zorgen over hem. Ze ging op zoek naar geschikte hulp voor als hij weer naar huis zou kunnen, maar twijfelde eraan of dat mogelijk zou zijn - mede gezien de kans op herhaling.

Het leven in het verpleeghuis valt Richard zwaar. Hij heeft er geen aanspraak waar hij iets aan heeft en er is nauwelijks ruimte om te tekenen. Zo hoeft het leven voor hem niet meer. Als Jannie en haar man hem een dagje meenemen, klaart hij zienderogen op. Daardoor wordt duidelijk dat Richard niet zozeer verzorging nodig heeft, maar perspectief. Jannie gaat op zoek naar mogelijkheden en wordt door een kennis geattendeerd op een verzorgingshuis in Laren, waar kunstenaars en wetenschappers op hoge leeftijd kunnen blijven werken en de zorg kunnen krijgen die zij nodig hebben. Hoewel er een flinke wachtlijst is, lukt het om Richard daar geplaatst te krijgen. Nu hij de ruimte heeft om op zijn eigen manier actief te zijn, gaat het al snel veel beter met hem.

Ervaringen van hoogbegaafde ouderen

Veel hoogbegaafden komen er nooit, of pas heel laat in hun leven, achter dat ze hoogbegaafd zijn. Het herkennen van deze oorzaak van 'anders zijn' en 'anders voelen' kan wel helpen om beter te gaan functioneren en meer aansluiting te krijgen. Dit is vaak een moeilijk punt bij anderen die minder snel denken dan zij en vaak ook heel andere interesses hebben.

Hoogbegaafden vervelen zich snel wanneer ze niet worden uitgedaagd. Op hun werk, bijvoorbeeld, vinden ze de gesprekken in de pauzes vaak saai en trekken zich dan liever terug (o.a. Nauta & Ronner, 2007).

In hun laatste levensfase trekken hoogbegaafde senioren zich ook vaak terug omdat ze onvoldoende mensen om zich heen vinden met wie ze op hun belevingsniveau kunnen praten. Het reguliere aanbod aan activiteiten voor hun leeftijdsgroep, zoals Bingo (de Weerd, 2011) spreekt hen niet aan. Daardoor zijn ze vaak eenzamer dan ze eigenlijk zouden willen. Hoogbegaafdheidspionier Annemarie Roeper schreef er op hoge leeftijd een ontroerend en beklemmend ego-document over.

Ook voor Richard, de 89-jarige man uit de vorige paragraaf, was het verpleeghuis een omgeving

waarin hij wegwijnde. Met zijn creativiteit, autonomie en snelle manier van denken voldoet hij in veel opzichten aan de omschrijving van hoogbegaafde mensen (zie kader). Pas toen herkend werd wie hij was en wat hij nodig had, bloeide hij weer op.

[Kader]

Wat is hoogbegaafdheid?

In veel publicaties wordt de nadruk gelegd op een hoog IQ waarmee je in de bovenste 2 procent van de bevolking valt. Er is ook een bredere omschrijving: 'Een hoogbegaafde is een snelle en slimme denker, die complexe zaken aankan. Autonoom, nieuwsgierig en gedreven van aard. Een sensitief en emotioneel mens, intens levend. Hij of zij scheidt plezier in creëren.' (Kooijman-van Thiel, 2008).

[Einde kader]

Herkennen hoogbegaafdheid helpt!

Herkennen van de eigen hoogbegaafdheid is vaak een eye-opener voor de betrokkene. Dat pad van herkenning is niet altijd eenvoudig; voor sommigen heeft het zelfs meer het karakter van een rouwproces. De ervaring leert gelukkig dat mensen achteraf meestal heel blij zijn dat ze deze weg zijn gegaan.

In contacten met andere hoogbegaafden voelen ze zich beter begrepen. Gesprekken verlopen vaak zo geanimeerd dat ze de tijd vergeten. Toch is niet elke andere hoogbegaafde automatisch een vriend of vriendin. De onderlinge verschillen zijn groot. Ook in grotere woongemeenschappen zoals een verzorgingshuis zijn er vaak maar weinig mensen met wie een hoogbegaafde een 'klik' heeft. Activiteiten rond een inhoudelijk thema geven de grootste kans op het ontmoeten van gelijkgestemden. Dat kunnen bijvoorbeeld lezingen zijn (met discussie achteraf), muziekkuitvoeringen of denkspelen zoals scrabble, bridge, schaken en mah-jong. Wanneer iemand weet dat hij of zij hoogbegaafd is, helpt dat om gericht te zoeken naar passende activiteiten en naar mensen met wie men iets gemeenschappelijks heeft. De vragen en kenmerken in het kader hieronder zijn bedoeld als hulpmiddel voor de herkenning. Ook als niet alle punten van toepassing zijn, kan iemand behoefte hebben aan meer uitdagende en verdiepende activiteiten. Dat is waar het uiteindelijk om gaat.

[Kader]

Hoe herkent u hoogbegaafdheid?

Deze vragen stellen veel hoogbegaafde senioren zichzelf:

1. Ik voel me mijn hele leven al anders dan anderen. Wat is er toch met me aan de hand?
2. Waarom kan ik met de andere mensen hier geen echt gesprek voeren?
3. Waarom bieden ze hier alleen maar activiteiten aan die niets voor mij zijn?
5. Waarom behandelen ze me als een klein kind?
6. Waarom begrijpen ze mijn vragen zo vaak niet?

Deze kenmerken kunnen wijzen op hoogbegaafdheid:

1. Heeft een brede belangstelling en een of meer bijzondere hobby's.
2. Is zeer nieuwsgierig en leert graag nieuwe dingen.

3. Is creatief en kan goed associatief denken.
4. Is zeer gesteld op de eigen autonomie.
5. Eén of meer eigen kinderen en/of kleinkinderen zijn hoogbegaafd.
6. Voelt zich vaak niet prettig in groepen en gaat niet graag naar verjaardagen en feestjes; leest liever een boek of gaat alleen naar buiten.
7. Heeft een bijzondere schooltijd achter de rug, bijvoorbeeld: wilde studeren, maar dat kon of mocht niet., of liep vast op school maar heeft op latere leeftijd alsnog een opleiding afgerond.
8. Heeft veel verschillende banen gehad en soms ook conflicten op het werk.

[Einde kader]

Woonvoorzieningen voor hoogbegaafde ouderen

Oudere mensen raken makkelijker in een isolement dan jongere, zeker wanneer hun mobiliteit steeds verder beperkt raakt. Ouderen die tot een kleine minderheidsgroep met bijzondere kenmerken behoren, lopen een extra grote kans te vereenzamen - met alle gevolgen op geestelijk en lichamelijk gebied van dien. Daarom is het nodig om speciale aandacht aan de groep hoogbegaafde ouderen te besteden.

Wij pleiten voor een praktische benadering die iedereen kansen biedt, zonder op voorhand keuzes op te leggen. Voor sommigen zal het voldoende zijn te weten dat er in hun buurt, wijk of woonplaats andere hoogbegaafde ouderen wonen. Anderen gaan misschien liever een stapje verder door te overwegen daadwerkelijk te gaan verhuizen om bij elkaar in de buurt te komen wonen. De meest vergaande vorm is wellicht een vorm van centraal wonen, waarbij mensen in een zelfde woongebouw voorzieningen met elkaar delen.

Een inspirerend voorbeeld is het Rosa Spier Huis in Laren (N-H), dat kunstenaars en wetenschappers een zodanige woon- en werkomgeving wil bieden dat zij tot op hoge leeftijd hun artistieke en wetenschappelijke werkzaamheden kunnen voortzetten en een bijdrage kunnen blijven leveren aan het culturele leven, ook al hebben zij verzorging of verpleging nodig.

Geen van de hierboven genoemde voorzieningen zal zonder een vorm van coördinatie van de grond komen. Bij de meest vergaande vormen is een projectorganisatie onontbeerlijk. Hierin kunnen sociale verhuurders, zorgaanbieders en projectontwikkelaars een belangrijke rol spelen.

Literatuur

Kooijman-van Thiel, M. B. G. M. (red.). (2008). *Hoogbegaafd. Dat zie je zó! Over zelfbeeld en imago van hoogbegaafden*. Ede: Oya-Productions.

Nauta, Noks & Ronner, Siewuke. (2007). *Ongeleide projectielen op koers. Over werken en leven met hoogbegaafdheid*. Amsterdam: Pearson.

Roeper, Annemarie. (2007). Growing old gifted. Chapter 12 in: Roeper, A & Higgins, A. *The I of the beholder*. Scottsdale Arizona: Great Potential Press. [Als artikel te lezen op: <http://www.sengifted.org/archives/articles/growing-old-gifted>]

Weerd, Fleur de. (2011). Ga toch lekker zelf naar die Bingo-middag! *Trouw* 30 december 2011.

Over de auteurs

Noks Nauta (1947) is arts en psycholoog. Ze ontdekte haar hoogbegaafdheid op haar 52e. Ze werkt thans voor het Instituut Hoogbegaafdheid Volwassenen dat het leefklimaat voor hoogbegaafde volwassenen wil verbeteren. Zie www.ihbv.nl en www.noksnauta.nl. Contact: noksnauta@ihbv.nl

Karel Jurgens (1955) is wetenschapsjournalist, redacteur, vertaler en student psychologie. Hij heeft jarenlange ervaring met het geven van informatie en advies omtrent hoogbegaafdheid. Zie: www.stichtingwebb.nl